

ISTIQLOL DAVRI O'ZBEK NASRCHILIGI

Ruzmurodova Rayhona

Berdaq nomidagi Qoraqalpog'iston
davlat universiteti o'zbek filologiyasi
fakulteti 2-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14993011>

ARTICLE INFO

Received: 27th February 2025

Accepted: 28th February 2025

Published: 8th March 2025

KEYWORDS

istiqlol nasri, nasrchilik, milliy ong, senzura, ruhiy-ma'naviy qiyofa, milliy qahramonlarning obrazi.

ABSTRACT

Ushbu maqolada istiqlol davri adabiyoti haqida so'z yuritilib, bunda mustaqillikka erishishimiz adabiyotga, xususan, nasrchilikka ham o'z ta'sirini o'tkazishi, istiqlol davrida adabiyotning asosiy vazifasi milliy ongni yuksaltirish, tarixiy xotirani tiklash, xalqning ruhiy-ma'naviy qiyofasini mustahkamlashi hamda sovet mafkurasidan xoli bo'lgan ijodiy jarayon adiblar oldida yangi ufqlar ochilishi xususida.

1991-yilda O'zbekiston mustaqillikka erishgach, mamlakat ijtimoiy, siyosiy, madaniy va ma'naviy sohalarida tub o'zgarishlarni boshidan kechirdi. Bunday yangilanish adabiyotga, xususan, nasrchilikka ham o'z ta'sirini o'tkazdi. Istiqlol davrida adabiyotning asosiy vazifasi milliy ongni yuksaltirish, tarixiy xotirani tiklash, xalqning ruhiy-ma'naviy qiyofasini mustahkamlash bo'ldi. Sovet mafkurasidan xoli bo'lgan ijodiy jarayon adiblar oldida yangi ufqlar ochdi. O'tgan davrda senzura va mafkuraviy cheklovlar sabab ochiq aytilmagan mavzular, milliy o'zlik va qadriyatlar masalasi istiqlol yillarida nasrda keng aks etdi. Istiqlol nasri oldingi davrlardan farqli o'laroq, turli janrlar va mavzular bilan boyidi. Bunda tarixiy romanlar, milliy o'zlikni anglatadigan asarlar, zamonaviy jamiyat muammolari haqida hikoya qiluvchi qissalar va romanlar yetakchi o'rin egalladi. Adabiyot erkin fikrlash maydoniga aylandi va yangi ijodkorlar sahnaga chiqdi. Shunday qilib, istiqlol nasri mustaqillik ruhi bilan sug'orilgan va xalqning kechinmalarini aks ettirgan murakkab, serqirra jarayon sifatida shakllandi. Mustaqillik yillarida o'zbek nasrchiligida tub o'zgarishlar ro'y berdi. Sovet davrida asarlar muayyan mafkuraviy chegaralar doirasida yozilgan bo'lsa, endilikda yozuvchilar erkin ijod qilish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Quyida istiqlol davri nasrchiligining asosiy xususiyatlariga to'xtalamiz. Istiqlol yillarida tarixiy mavzudagi romanlar va qissalar keng rivojlandi. Ilgari ochiq aytilmagan tarixiy haqiqatlar, milliy qahramonlarning obrazi, istiqlol yo'lida jon fido qilgan ajdodlar haqida asarlar yozildi. Masalan, Muhammad Ali, Sharof Boshbekov, To'lqin Eshbek, Xurshid Do'stmuhammad kabi adiblar tarixiy romanlar yaratib, xalqning tarixiy xotirasini qayta tiklashga hissa qo'shdilar. O'zbek nasrida istiqlol bilan birga milliy o'zlik tushunchasi oldingi qatorga chiqdi. O'tgan asrlarda unutilgan yoki siqib chiqarilgan milliy qadriyatlar, urf-odatlar, an'analar, diniy-ma'naviy meros nasrda aks etdi. Yozuvchilar asarlarida xalqning o'ziga xosligi, mentaliteti, urf-odatlar va milliy ongini ifoda etishga intildilar. Istiqlol nasri faqat tarix yoki milliy o'zlik mavzusi bilan cheklanib qolmadi. Hayotning real muammolari, insoniy munosabatlar, axloqiy tushkunlik, korrupsiya, ijtimoiy tengsizlik, oilaviy muammolar kabi dolzarb mavzular ham nasrda o'z aksini topdi. Yozuvchilar zamon va inson ruhiyatidagi o'zgarishlarni kuzatib, ular haqida asarlar yaratdilar. Masalan,

O'zbekiston Qahramoni Pirimqul Qodirov, O'tkir Hoshimov, Erkin A'zam, Asqad Muxtor kabi yozuvchilar zamonaviy jamiyatning muammolarini asarlarida aks ettirdilar. Istiqlol yillarida nasr uslubiy jihatdan ham o'zgarishlarga uchradi. Adiblar o'z asarlarida realistik yondashuv bilan bir qatorda modernistik, falsafiy va psixologik uslublarni ham qo'llay boshladilar. Xususan, Erkin A'zam, Nurulloh Muhammad Raufxon, Tohir Malik singari yozuvchilar asarlarida inson ruhiyati, ichki kechinmalari, jamiyatdagi o'zgarishlar chuqur tahlil qilindi. Istiqlol davri o'zbek nasrchiligi ko'plab iste'dodli yozuvchilarni yetishtirdi. Ularning ijodi milliy o'zlikni anglash, tarixiy haqiqatni tiklash, zamonaviy jamiyat muammolarini aks ettirish va inson ruhiyatini tahlil qilish bilan ajralib turadi. Quyida mustaqillik davri o'zbek nasrining yetakchi vakillari va ularning muhim asarlari haqida so'z yuritamiz.

1. Pirimqul Qodirov.

Pirimqul Qodirov o'zbek adabiyotida tarixiy roman janrini rivojlantirgan adiblardan biri bo'lib, uning ijodiy merosi istiqloq yillarida alohida e'tirof etildi. Uning "Yulduzli tunlar" romani Alisher Navoiy hayoti va faoliyatiga bag'ishlangan bo'lib, milliy ong va tarixiy xotirani mustahkamlashga xizmat qiladi. Shuningdek, "Avlodlar dovoni" asari ham tarixiy-milliy ruhda yozilgan muhim romanlardan biridir.

2. O'tkir Hoshimov.

O'tkir Hoshimov mustaqillik yillarida inson ruhiyatini, jamiyatdagi o'zgarishlarni va ma'naviy qadriyatlarining qadrsizlanib borayotganini o'z asarlarida aks ettirdi. Uning "Dunyoning ishlari" asari insoniy munosabatlar, onalik mehri va ijtimoiy muammolarni o'ta ta'sirchan tarzda yoritib beradi. Shuningdek, "Ikki eshik orasi" qissasi ham milliy mentalitet, axloqiy qadriyatlar va jamiyat muammolarini tasvirlashda muhim asardir.

3. Erkin A'zam.

Erkin A'zam nasrida inson ruhiyatining murakkab qirralari, jamiyatdagi o'zgarishlar va milliy qadriyatlarining taqdiri chuqur tahlil qilinadi. Uning "Uyqudagi qoya", "Sho'r suvning ta'mi", "Jannat qidirganlar" kabi asarlari zamonaviy nasrimizning yorqin namunalaridandir. U asarlarida inson qalbining nozik jihatlarini, hayotning keskin burilishlarini, yolg'izlik va umidsizlik hissini mahorat bilan tasvirlaydi.

4. Tohir Malik.

Tohir Malik mistik, falsafiy va detektiv janrlarda yozilgan asarlari bilan mashhur. Uning "Shaytanat" romani o'zbek adabiyotida mafiya, korrupsiya va axloqiy inqiroz mavzularini keng yoritgan birinchi yirik badiiy asarlardan biri hisoblanadi. Shuningdek, uning mistik ruhdagi asarlari ham xalq orasida keng o'rin egallagan.

5. Nurulloh Muhammad Raufxon.

Nurulloh Muhammad Raufxon mustaqillik yillarida adabiyotga kelgan va milliy-madaniy masalalarni o'z asarlarida yoritgan yozuvchilardan biridir. Uning "Bir kunlik baxt", "So'nggi umr" kabi asarlari inson ruhiyati, jamiyatdagi inqiroz va ma'naviy qadriyatlarining ahamiyatiga bag'ishlangan.

6. Xurshid Do'stmuhammad.

Xurshid Do'stmuhammad adabiyotshunos, yozuvchi va tarjimon sifatida mustaqillik yillarida nasr rivojiga katta hissa qo'shdi. Uning tarixiy va zamonaviy mavzularga oid asarlari hamda adabiy tanqidiy maqolalari istiqloq nasrining shakllanishida muhim o'rin tutadi.

Istiqlol yillarida o'zbek nasrida janr jihatdan ham katta o'zgarishlar yuz berdi. Yozuvchilar oldingi davrga qaraganda ko'proq tajriba qilishdi, yangi mavzular va uslublarni sinab ko'rishdi. Quyida istiqloq davri o'zbek nasrida yetakchi o'rin tutgan janrlarni tahlil qilamiz.

1. *Tarixiy romanlar*. Mustaqillikdan keyin tarixiy roman janri alohida rivojlandi. Sovet davrida yozish taqiqlangan yoki cheklangan mavzular, milliy qahramonlar, tarixiy haqiqatlar yozuvchilarning asarlarida aks ettirildi. Pirmqul Qodirovning "Yulduzli tunlar", Muhammad Alining "Jahonnoma", Xurshid Do'stmuhammadning tarixiy romanlari va Sharof Boshbekovning asarlari shu janrning yorqin namunalari.

2. *Psixologik nasr*. Istiqlol yillarida inson ruhiy kechinmalari, ichki ziddiyatlari va ma'naviy inqirozlarini aks ettiruvchi asarlar ko'paydi. Bu janrda Erkin A'zamning "Uyqudagi qoya", "Sho'r suvning ta'mi", O'tkir Hoshimovning "Dunyoning ishlari", Nurulloh Muhammad Raufxonning asarlari e'tiborga molikdir. Ushbu asarlarda inson qalbidagi o'zgarishlar, jamiyatdagi o'zgarishlarga moslashish jarayoni tasvirlangan.

3. *Mistik va falsafiy nasr*. Tohir Malikning "Shaytanat" romanidan boshlab, o'zbek nasrida mistik va falsafiy yo'nalishdagi asarlar ham ommalasha boshladi. Tohir Malikning "Odamiylik mulki", "Jinlar bazmi" kabi asarlarida diniy-falsafiy masalalar va mistik elementlar ilgari suriladi. Ushbu janrda yozilgan asarlar insonning ruhiy-ma'naviy izlanishlarini yoritadi.

4. *Sarguzasht va detektiv romanlar*. Istiqlol yillarida sarguzasht va detektiv janrlar ham rivojlandi. Ayniqsa, Tohir Malikning "Shaytanat" turkum romanlari jamiyatdagi jinoyatchilik va korrupsiya muammolarini yoritib berdi. Shu bilan birga, Sharof Boshbekov, To'liqin Eshbek va boshqa yozuvchilar ham detektiv janrda asarlar yaratishdi.

5. *Realistik va ijtimoiy nasr*. Realistik nasr an'anaviy o'zbek adabiyotining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, istiqloq davrida ham yetakchi mavqeni saqlab qoldi. O'tkir Hoshimov, Erkin A'zam, Nurulloh Muhammad Raufxon, Asqad Muxtor kabi yozuvchilar o'z asarlarida oddiy xalq hayoti, turmush tarzi va jamiyatdagi muammolarni yoritdilar. Ayniqsa, O'tkir Hoshimovning "Ikki eshik orasi", "Dunyoning ishlari" kabi asarlari ushbu janrning yetakchi namunalari.

6. *Yangi shakl va tajribalar*. Istiqlol yillarida ayrim yozuvchilar yangi shakllar va uslublarni sinab ko'rdilar. Masalan, esse janri rivojlandi, hikoya va qissalar yangi ifoda vositalari bilan boyidi. Adabiyotda metaforik, ramziy tasvirlar kuchaydi. Zamonaviy o'zbek nasrida surrealistik, postmodernistik elementlarga ega asarlar ham uchray boshladi.

O'zbek nasrchiligi istiqloq yillarida yangi bosqichga chiqdi. Tarixiy haqiqatni aks ettirish, milliy o'zlikni anglash, jamiyat muammolarini yoritish, psixologik va falsafiy izlanishlar nasrning yetakchi yo'nalishlariga aylandi. Bugungi kunda ham nasr rivojlanishda davom etmoqda va quyidagi jihatlar zamonaviy o'zbek nasrining holatini belgilaydi. Istiqlol yillarida adabiyotga yangi avlod yozuvchilari keldi. Ular o'ziga xos badiiy uslub, yangi mavzu va muammolar bilan ajralib turishadi. Hozirgi yosh yozuvchilar orasida ijodiy izlanishlar kuchli sezilmoqda. Badiiy tajriba qilish, turli janrlarni sinab ko'rish, falsafiy va psixologik yondashuvlar zamonaviy nasrning yetakchi xususiyatlariga aylanmoqda. Bugungi nasrda insoniyatni o'ylantirayotgan global muammolar – migratsiya, ekologik inqiroz, texnologik taraqqiyotning inson ruhiyatiga ta'siri kabi mavzular aks etmoqda. Shuningdek, zamonaviy jamiyatdagi axloqiy tanazzul, ma'naviy inqiroz, milliy qadriyatlarining yo'qolishi kabi masalalar ham yozuvchilarning diqqat markazida turibdi. Istiqlol yillarida o'zbek nasriga fantastika, distopiya, ilmiy-fantastik roman kabi janrlar kirib kelmoqda. Garchi bu janrlar hozircha keng rivojlanmagan bo'lsa-da, ayrim yosh yozuvchilar ushbu yo'nalishda o'z izlanishlarini olib bormoqda. Bugungi kunda adabiyot faqatgina kitob shaklida emas, balki internet platformalari orqali ham keng tarqalmoqda. Blogoerlik, elektron kitoblar, audio kitoblar zamonaviy nasrning muhim qismiga aylandi. Yosh

yozuvchilar asarlarini internet orqali e'lon qilish, o'quvchilar bilan bevosita muloqot qilish imkoniyatiga ega bo'lmoqdalar. Mustaqillikdan so'ng o'zbek nasrining dunyo adabiy maydonida tanilishi uchun imkoniyatlar oshdi. Ko'plab asarlar xorijiy tillarga tarjima qilinmoqda, xalqaro adabiy anjumanlarda o'zbek yozuvchilari qatnashmoqda. Bu esa milliy adabiyotning dunyo miqyosida e'tirof etilishiga xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, istiqlol davri o'zbek nasrchiligi adabiyotimiz tarixida yangi sahifa ochdi. Milliy o'zlikni anglash, tarixiy haqiqatni tiklash, jamiyat va inson ruhiyatidagi o'zgarishlarni yoritish kabi jihatlar yangi nasrning asosiy yo'nalishlariga aylandi. Yetuk yozuvchilar bilan bir qatorda, yangi avlod adiblarining maydonga chiqishi o'zbek nasrining kelajagiga umid baxsh etadi. Adabiyot erkinligi yozuvchilarga ijodiy tajribalar o'tkazish, yangiliklar qilish imkoniyatini berdi. Bugungi kunda nasrimiz yangi yo'nalishlar va janrlar bilan boyib bormoqda va kelajakda ham rivojlanishi shubhasiz.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Qozoqboy Yo'ldosh – "Yoniq so'z. Adabiy o'ylar", Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006.
2. Gulbahor Ashurova – "Mustaqillik davri o'zbek adabiyotida Alisher Navoiy obrazi", Toshkent: Qamar media, 2023.
3. "Yulduzli tunlar", Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1978.
4. "Shaytanat", Toshkent: Sharq nashriyoti, 1992.

INNOVATIVE
ACADEMY